

України, або ж такою, що не належить до «системи національної юрисдикції». Зазначене дає підстави зробити висновок про таке розуміння положень щодо правосуддя в Конституції України: це спеціальний вид державної діяльності, що здійснюється винятково судами України як державними органами. Оскільки зазначену діяльність в однаковій мірі (принаймні, термінологічно) можна назвати судочинством, то залишається питання про те, що дає підстави називати зазначену діяльність судів правосуддям.

Література:

1. Концепція вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів, схвалена Указом Президента України від 10.05.2006 № 361/2006.

2. Футей Б. Становлення правової держави в Україні: 1991–2005. — 2-е вид., доп. і переробл. — К.: Юрінком Інтер, 2005.

3. Абзац перший пункту 3 Ухвали Конституційного Суду України № 44-з від 14 жовтня 1997 року про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням державного зовнішньоекономічного підприємства «Славутич-Сталь» щодо тлумачення статті 124 Конституції України і Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж».

4. Абзац третій пункту 4 Рішення Конституційного Суду України № 1-рп/2008 від 10 січня 2008 року (справа про завдання третейського суду).

Грабовська О.О.

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри правосуддя юридичного факультету

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СПРИЯННЯ СУДУ У ДОКАЗУВАННІ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Поступове посилення змагальних засад в цивільному процесуальному законодавстві України зумовило виникнення дискусії про те, що включає поняття «сприяння суду у доказуванні»? Як правило, сприяння суду у доказуванні пов'язують, насамперед, із витребуванням доказів, яке здійснюється в порядку, передбаченому ст.132 ЦПК України. Втім, ч. 4 ст. 10 ЦПК України встановлено, що обов'язком суду у змагальному процесі є сприяння у всебічному та повному з'ясуванню обставин справи, а способами такого сприяння є: роз'яснення прав та обов'язків, попередження про наслідки вчинення або невчинення процесуальних дій, а також шляхом сприяння здійсненню прав. Чи означає це, що суд має право (обов'язок) роз'яснити сторонам, а також іншим особам,

які беруть участь у справі, якими доказами можна обґрунтувати вимоги або заперечення? яких доказів не вистачає? строк подання доказів? наслідки неподання доказів? тощо. Нажаль, ЦПК України не дозволяє відповісти на це питання однозначно.

Окремі процесуалісти, вважаючи, що цивільний процес в нашій країні став змагальним, стверджують, що «суд не вправі за своєю ініціативою вчиняти будь-які процесуальні дії, що безпосередньо впливатимуть на подальший розгляд справи. Суд не вправі пропонувати сторонам подати нові або додаткові докази» [1, с. 166].

Ще більш категоричною є думка про те, що юридична некомпетентність позивача (а вона може проявлятися та позначатися, в тому числі, й на реалізації позивачем прав та обов'язків у доказуванні — авт.) — це має бути реальна підстава для відмови у задоволенні позову, коли він не здатен належним чином користуватися своїми процесуальними правами, не знає норм матеріального права та не може довести свої позовні вимоги. ... суд при виявленні юридичної некомпетентності позивача не повинен ставати на його бік, а має запропонувати звернутися за юридичною допомогою до адвоката чи іншого фахівця у галузі права. ... суд не повинен допомагати конкретній особі через те, що його завдання вирішувати справу на підставі позиції двох сторін [2, с. 30-31].

В наукових джерелах зустрічається також точка зору про те, що «справедливий розгляд цивільних справ (як одне з завдань судочинства) у змагальному судочинстві, повинно означати винесення судом рішення на користь тієї сторони, яка виконала покладений на неї тягар доказування» [3, с. 166-167].

У контексті наведеного виникає питання про те, чи можна вважати справедливим рішення, яке ухвалене не на користь певної особи лише у зв'язку з тим, що вона не реалізувала свої права та не виконала обов'язки по доказуванню фактів та обставин в обґрунтування вимог чи заперечень? Думається, що ні. Безперечно, виконання обов'язку по доказуванню є важливим фактором для встановлення судом фактів та обставин предмета доказування, але ухвалювати рішення «на користь тієї сторони, яка виконала покладений на неї тягар доказування», неправильно. Очевидно, більш логічно говорити про те, що виконання обов'язку по доказуванню в більшій мірі сприяє ухваленню рішення на користь тієї сторони, яка подала необхідні докази, довела під час попереднього судового засідання чи судового розгляду факти та обставини, на які посиляється як на підставу своїх вимог чи заперечень шляхом участі у дослідженні, результати якого виклала під час судових дебатів тощо.

Рішення ж суду, ухвалене «на користь тієї сторони, яка виконала покладений на неї тягар доказування», не можна вважати законним та обґрунтованим, а тим паче справедливим, якщо воно ухвалене без з'ясування усіх необхідних фактів та обставин.

Особливого значення у даному контексті набуває вимога цивільного процесуального закону про обґрунтованість судового рішення. Обґрунтованість, — одна з істотних вимог цивільного процесуального закону, що пред'являються до судового рішення: обґрунтованим є рішення, ухвалене на основі повно і всебічно з'ясованих обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, підтвержених тими доказами, які були досліджені в судовому засіданні (ч. 3 ст. 213 ЦПК України). Рішення ж, ухвалене на користь сторони чи третьої особи лише у зв'язку з тим, що виконано обов'язки по доказуванню, апріорі не може вважатися таким, що ухвалене на основі повно і всебічно з'ясованих обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень.

З приводу сприяння суду сторонам та іншим особам, які беруть участь у справі, у доказуванні, Верховний Суд України у Постанові Пленуму від 1 листопада 1996 р. «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» обґрунтовано зазначив, що «При вирішенні цивільних справ суд має виходити з поданих сторонами доказів. Поряд з цим він може запропонувати позивачеві чи відповідачеві подати додаткові докази... (п. 11) [4].

Таким чином, враховуючи регулювання питання про сприяння суду у доказуванні цивільним процесуальним законодавством, аналіз висновків та поглядів науковців видається, що цивільне процесуальне законодавство потребує більш детальної регламентації поняття «сприяння суду у доказуванні». Обов'язок суду роз'яснювати права та обов'язки повинен включати й роз'яснення сторонам, а також іншим особам, які беруть участь у справі, яких доказів не вистачає, строк подання доказів до суду, наслідки неподання чи несвоечасного подання доказів тощо. Особливого значення таке роз'яснення набуває у випадках, коли сторони, треті особи тощо, беруть участь у процесі не користуючись послугами професійного представника.

Втручання ж суду у доказову діяльність сторін шляхом контролю у будь-який спосіб, встановлення вимог тощо, слід розцінювати як порушення і принципу диспозитивності, який передбачає вільне розпорядження правами, встановленими законом, і однієї з основних засад судочинства, закріплених у ст. 129 Конституції

України, — змагальності сторін та свободі у наданні ними суду своїх доказів, у доведенні перед судом їх переконливості.

Література:

1. Щербак С.В. Наказне (документарне) та заочне провадження в цивільному процесі / Цивільний процес України: Проблеми і перспективи: Науково-практичний посібник. — К: Видавець Фурса С.Я: КНТ, 2006. — 448 с.

2. Фурса С.Я. Проблеми сучасного цивільного процесу та шляхи їх вирішення / Цивільний процес України: Проблеми і перспективи: Науково-практичний посібник. — К: Видавець Фурса С.Я: КНТ, 2006. — 448 с.

3. Тимченко Г.П. Принципи цивільної юрисдикції: Теорія, історія, перспективи розвитку: Монографія. — К.: ТОВ “Видавництво “Юридична думка”, 2006. — 412 с.

4. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 1.11.1996 р. № 9 «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» // zakon.rada.gov.ua

Ермолаєва В.О.

*доцент кафедри громадянського процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»*

КОСВЕННЫЙ ИСК В ГРАЖДАНСКОМ ПРОЦЕССЕ (ПОНЯТИЕ, ОБЩИЕ ПРИЗНАКИ)

Иск является сложной юридической категорией как в научном, так и в прикладном аспекте. С целью получения более полной информации об иске разработан ряд классификаций, позволяющих определить особенности отдельных видов в иске.

Традиционной для гражданского процессуального права является классификация исков, в основании которой положена процессуальная цель иска (Васьковский Е.В., Гурвич М.А., Мамницкий Ю.В., Фурса С.Я., Штефан М.Й. и др.). По этому критерию выделяют три группы исков: иски о присуждении; иски о признании; преобразовательные иски.

В зависимости от характеристики спорного материального правоотношения, по отраслям и институтам гражданского, трудового, и других отраслей права выделяются иски возникающие из гражданских, трудовых, семейных, земельных и иных правоотношений.

Современный процесс государственного строительства в Украине обуславливает большой интерес к широкому кругу проблем, связанных с целенаправленной деятельностью компетентных государственных органов, осуществляющих защиту прав и интересов физических, юридических лиц, интересов государства.